

M 14108:1-12

Landskap:	Skåne	Upptecknare:	Ulla Andersson
Härad:	Villands	Berättare:	Olof Lundin
Socken:	Ivetofta	Berättarens yrke:	F d snickare
Uppteckningsår:	1954	Född år	1877 i Kyrkhult

Jag är född 1877 i Kyrkhult. Jag hade 8 syskon, och med min mor var vi 10 personer, som bodde i ett stort och ett litet rum och ett kök. Vi bodde på ett litet ställe, som min morfar hade sålt till min far på det villkoret att morfar skulle få halva huset och en jordbit till att föda en ko på om vinter och sommar.

Far reste till Amerika och var där i 2 år, sedan kom han tillbaka för att hämta hela familjen, men mor ville inte resa. Far sade en gång till mig: "Res till Amerika, för där har du din lycka!" och så gav han mig pengar till resan, men jag vågade inte.

När jag var en 11-12 år, det var medan far var i Amerika, väckte morfar mig kl 4 på morgonen, och sedan stod vi och tröskade med plejel tills det blev ljust, och sedan var det tid för mig att gå till skolan. När det mörknade på eftermiddagen, började vi tröska igen och höll på till kl 9 om kvällen.

Jag gick i småskolan i Kåraboda och i folkskolan i Farabol för folkskolläraren Otto Nilsson, som var systerson till Kristina Nilsson, han var också en präktig sångare. Jag blev konfirmerad i Kyrkhults kyrka. I 2 år lärde jag till möbelsnickare hos en farbror, och för det fick jag ingen betalning. Sommaren 1898 började jag arbeta som byggnadssnickare hos en byggmästare i Kyrkhult, och för det hade jag 69 öre per dag och fick själv hålla kost och logi. Senare på sommaren fick jag 1 kr per dag. Jag arbetade som byggnadssnickare i omkring 3 år, och mot slutet av de åren hade jag 1,50 kr per dag.

Sedan exerceerade jag 90 dagar i Bredåkra, och sedan arbetade jag som byggnadssnickare igen och fick då 2,25 kr per dag, och det höll jag på med till dess att jag började här på bruket, och då fick jag 3 kr per dag.

Jag anställdes 1903, och jag var på lföverken i 45 år. Den första tiden, en månad eller så, var jag byggnadssnickare vid gamla snickarverkstaden, som brann ner 1914. Sedan blev jag modellsnickare, och jag arbetade i den allra äldsta snickarverkstaden, som på den tiden låg i en källare under gasugnarna.

När gamla snickarverkstaden var färdig, flyttade vi upp där. Den låg där blandningen till chamotten nu ligger. Snickarverkstaden och klapparverkstaden hängde samman, och det var visst det som gjorde att där blev eldsvåda då 1914, det var någon gas som tog fyr. När vi skulle ha middag kl 12 mitt på dagen, då tog det fyr, och jag hade precis tagit ut cykeln, men jag sprang bort och fick fram sprutan.

Vi arbetade 10 timmar om dagen, och till en början hade jag 30 öre i timmen, sedan fick jag 33 öre i timmen men det var bara för snickarna, grovarbetarna hade mindre. Förman på snickarverkstaden var August Kress. Han hade varit klappare i Tyskland, men Appé kallade hit Kress 1901. Kress var den förste modellsnickaren. Snickarverkstaden började omkring 1900.

Vi var 5 st som arbetade där: Sven Andersson, Nils Larsson från Edenryd, Sven Jönsson och jag. Det var nog en 300 arbetare som arbetade på bruket om sommaren, och på vintern var vi något mindre. De flesta var på chamotten och vid slamverket. Den äldre brodern Wendt var verkmästare för fabriken. Strax när Johannes Wendt hade kommit hit, var han verkmästare för slammeriet.

Så länge Hermansen stod för fabriken, var det ett tyskt och danskt bolag. Sedan såldes fabriken till Skånska Cement och blev ett svenskt bolag. I början av konkursen fick vi en tia var 14:e dag, det var innan bolaget hade slagits i konkurs, men sedan det bara var gjort, så fick vi ut den lön som vi hade inestående.

FABRIKSOMRÅDET

Tegelladan låg ungefär mitt i nuvarande saniteten, och den gick ända upp till ugnsbbyggnaden, och gasverket låg vid sidan om. Hamnen var ungefär som nu, knappt så stor i omkrets, och där låg ett 30-tal pråmar. 1908 muddrade de upp hamnen och ändrade om den.

Chamotten låg närmast hamnen. En stor kalkmölla låg ungefär där den första kraftstationen fanns. Förr hade det malts jordbrukskalk där. Möllan var 4 våningar hög, och hade ett stort hjul högst uppe. En kabel, tjock som en arm, gick därifrån och ner till maskinhuset.

Rallarna mellan de olika avdelningarna drogs av en häst, och han växlade järnvägsvagnarna också. Stallet fanns i en liten snickarverkstad för byggnadsarbetarna, som låg intill kalkmöllan. De hade många hästar där efter julastormen 1902, för då köpte bolaget den omkullfallna skogen och anlade en såg nere i skogen bakom Svenssons villa, där det nu är bebyggt.

Och så var här en liten kalkugn, den som dr Nielsen hade byggt, och den användes ungefär till den tiden (1903?). tvillingbröderna Andersson från Ivetofta, en av dem hette Jöns, arbetade där. Aust var förman för kalkugnen och chamotten, och han bodde ovanpå snickarverkstaden.

Jag minns när galizierna kom spatserande från stationen. De vågade inte gå den stora vägen, så de gick över järnvägsbron. Barfota var de, eller så hade de bundit säcktrasor om benen, och de hade ett knyte på ryggen med sina grejer.

Något år innan fabriken gick i konkurs, fick bolaget för sig att de skulle ta in fler galizier till Ivön, och bolaget skickade Karl Jönsson och mig över till Ivön för att reparera och bygga till galizierbaracken där. Vi var så rysligt rädda, galizierna hade ju sådan ohyra och vi skulle stanna över natten, men vi låg i en massa halm, och det gick bra. Baracken var rödmålad, och den hade papptak. Inne i baracken fanns bara ett stort rum med 2-våningssängar.

I början när jag arbetade här på fabriken var sjukkassan så, att när man hade arbetat en månad, tog bolaget 3 kr per månad av lönen till sjukkassan. Några år senare bildades en riktig sjukkassa, och Prins-Olan blev ordförande för den.

FACKFÖRENING

Skomakaren Knutsson (jämför nedan) köpte ett hus av Sven Dahlberg, som var gårdsdräng hos bönderna. Det var i det huset som fackföreningen sedan bildades. Det var ett lågt boningshus, byggt i bålvirke, rödmålat och med halmtak, och det innehöll vedbod i ena änden, 2 rum som gick tvärs över huset och ett kök i andra änden.

Vi hade försökt bilda fackförening nere i samhället, men vi kunde inte få någon lokal. Prins-Olan och Smed-Pellen (Per Persson) frågade då Knutsson om de fick låna rum hos honom, och så tog de hit Gustav Nilsson från Kristianstad. Vi samlades vid 6-7-tiden på kvällen. Vi hade agiterat sinsemellan, så vi var väl en 30 st. Knutsson hade precis nymålat, så vi fick förresten betala 10 kr i böter för att vi förstörde målningen.

Hermansen hade förstått att där var någonting i görningen, och han var utanför den kvällen och försökte komma in, men vi körde bort honom. Dagen efter ville Hermansen köra bort Martin Lindgren, som hade blivit ordförande i fackföreningen. Hermansen beskyllde honom för att agitera under arbetstid, men han kunde inte få bevis för det. Som protest gick vi ifrån arbetet allihop, och de lämnade t o m gasugnarna, så det var nära att gasugnarna hade sprungit i luften!

BOSTÄDER

1903 bodde jag några månader i huset mitt för Lindholms. En maskinist Mårtensson hade precis byggt det. Snickaren Sven Jönsson och jag delade rum där, och vi betalade 1,50 kr per man i veckan. På hösten flyttade vi ner till Skansen. Sven Svensson från Vånga, Sven Jönsson och jag bodde i ett gavelrum ut mot vägen, och vi betalade 1 kr per man och vecka.

Skansen var ett vanligt lågt 1-våningshus i bålvirke, reveterat ut mot vägen och vinkelbyggt. Det var rödmålat och hade halmtak. Vid den översta gaveln (mot järnvägen) var 2 rum och kök, och där bodde en trädgårdsmästare. Sedan kom ett stort rum, där bodde Skansa-Sissan. Vi bodde i ett hörnrum, där folk förr hade övernattat, när det var gästgiveri.

Sedan flyttade Sven Jönsson och jag till Ola Nilssons och bodde där till dess jag gifte mig år 1904. Då flyttade min fru och jag upp på sjukstugans andra våning, den lägenheten som låg mot norr. 2 rum och kök var det. På den andra ovangaveln bodde bokföraren Per Persson, och under mig bodde dövstumme Alfred och så var det en familj till på undervåningen. "Jag har minsann slumrat bort" hur mycket jag betalade för den lägenheten, men jag tror det var ungefär en femma i månaden, och hyran betalade vi väl till kontoret. Lyse fick vi själva hålla, vi hade fotogenlampor. På snickarverkstaden hade vi förresten fotogenlampa ända till dess den brände 1914. Bränne köpte vi dels från fabriken, dels från bönderna. Tyskarna, de stal bränne på fabriken.

Vi bodde på sjukstugan i ett år. År 1906 flyttade vi upp till Sven Anderssons gård. Det gamla boningshuset innehöll 2 lägenheter, och vi hyrde den ena för 7 kr i månaden. Dessutom var vi skyldiga till 10 betalda fruntimmersdagsverken om året, men det var sällan han tog ut dem, jag kom väl överens med honom. Anders Olsson hette han som arrenderade jorden.

Där var sådant, när vi flyttade dit, så att jag sade att om han betalade virket, så reparerade jag. I var ände på boningshuset fanns det 2 rum, och på min sida var där dessutom ett "härbarshus", där jag sedan hade verkstad. I mitten av huset låg ett kök, som var gemensamt för båda familjerna. Där var stengolv och en stor spis, man kunde se upp genom skorstenen. Vi satte in en järnspis och lagade maten på den, fastän all bakning fick göras ute i den stora spisen. En grovarbetare på bruket, Olof Hansson, och hans fru Tilda delade huset med oss till en början. Efter honom kom skomakaren Knutsson.

Det var av honom som jag köpte den här tomten, som jag nu bor på. Skomakare Knutsson hade köpt tomten, "Sjöbergska tomten" kallades den, och huset som låg där av församlingen, för det var prästgårdsjord. 50 kr hade han betalat, och 75 kr gav jag till honom. Dessutom var här dagsverksskyldigheter till Nämndemans-Sven, som arrenderade prästgårdsjorden, fram till 1930. Jag var skyldig till 10 dagsverken av varje slag om året, men han tog inte alltid ut dem, det var mest vid potatisplockningen som han tog ut dem.

När jag köpte tomten, låg här ett hus med tjocka gråstensmurar och halmtak, det hade varit en smedja förr. Det var alldeles fyrkantigt, hade en ingång på västersidan och ett enda fönster mot söder. Där var innertak, men inget golv utan bara ett jordgolv. I ena hörnan, där smedjan hade varit, fanns det en härd. Huset innehöll ett rum och ett litet kök.

"Jungfrukärringen" eller "Jungfru-Johanna", hon som sålde karameller, hade bott där. Huset var så dåligt, och där var stora hål i taket så att det regnade in. "Dala-Jössen" kom dit en morgon till Johanna, och då hade det regnat in så mycket att hennes träskor hade flutit bort, och hon kunde därför inte stiga upp, och då sade hon till honom: "Ge mig mina träskor, så att jag kan stiga upp!". "Jungfrukärringen" såg dåligt, så när hon sålde karameller till barnen lurade de henne med knappar och sådant, och hon trodde att det var pengar. Hon kom på fattighuset sedan, så hon dog inte här.

Jag rev ner den gamla smedjan själv, och sedan var det en från Nymö som byggde det här huset som vi bor i nu. Dvs han byggde själva skrovet bara, resten har jag själv byggt. Vi flyttade hit till detta huset 1909. Landsfiskalskontoret var färdigt när jag kom hit till Bromölla 1903, det var bara låsarna kvar att sätta in. Byggmästare Friberg byggde sedan sjukstugan och verkmästarens hus. Ola Olsson från Gualöv byggde de andra husen på den sidan gatan. Järnhandlaren Lindgren från Lönsboda byggde Gamla Hotellet. Fru Svensson, syster till kamrer Rosengren och gift med kassören Svensson, var den första som hade serveringen på Gamla Hotellet. Efter henne kom fröken Ströberg.

Ingrid Petterssons manufakturaffär och handlaren Nilssons speceriaffär var de enda butikerna på den tiden i Bromölla. 1904 slutade Ingrid Pettersson med sin affär, när hennes biträde gifte sig med Sven Jönsson.

Här var ett förskräckligt busliv förr. Man kunde inte gå ut om kvällarna, för folk var fulla och skrek och förde liv. De söp sig fulla t o m under arbetstid. Ett par gånger i veckan mitt på dagen kom det en ölkusk och höll utanför verkmästarbostaden, där var skog då. I tegelladan hade Långe-Nilsson drickaförsäljning. Det var vanlig svagdricka han sålde. Det var bara vissa dagar i veckan, helst på middagarna, och han sålde drickan i literflaskor och hade kaggar som han tappade den av. Långe-Nilsson hette egentligen Nils Nilsson och han hade en dotter som hette Olga, och hon hjälpte honom ibland med drickaförsäljningen.

Posten lämnades till Långe-Nilsson, som sedan satte ut breven i en låda. En morgon kommer jag ihåg att det satt en lapp på den där lådan, och på lappen stod det: "Idag på morgonen har Gud efter sitt allvisa råd hädankallat vår gode och trogne vän i tröst och nöden, Krediten. Dåliga betalare äro skulden till hans alltför tidiga bortgång. Krediten." Både ölkusken Karlsson och bryggaren hade den morgonen rymt till Amerika, och de har aldrig varit sedda här mer sedan dess.